

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA NODAVLAT NOTIJORAT
TASHKILOTLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

SHAROPOV MIRABBOS AKBAROVICH

O'zbekiston Respublikasi IIV huzuridagi Jazoni Ijro Etish Departamenti To'rtinchi mintaqaviy hudud mintaqaviy muvofiqlashtirish markazi 35-son manzil koloniyasi Tashkiliy bo'linma boshlig'i mayor

Annotatsiya: “Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to'g'risida”gi Qonunning 5-moddasiga asosan nodavlat notijorat tashkilotlari qonun hujjatlari bilan taqiqlanmagan har qanday faoliyat turini o'z ustavlarida belgilangan maqsadlari doirasida amalga oshirishi mumkin.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, nodavlat, tijorat, erishilgan ko'rsatkichlar, tashabbuslar, notijorat.

Nodavlat notijorat tashkilot – bu rasmiy davlat muassasalardan mustaqil tarzda faoliyat yurituvchi, o'zlarining siyosiy, ijtimoiy, madaniy, huquqiy va ekologik maqsadlariga mos ravishda lobbichilik, ishontirish orqali ish olib boruvchi va o'z sohasi uchun kerakli xodimlarni jalb qiluvchi nodavlat notijorat tashkilot sanaladi. Ular o'z daromadlarini xayriya qiladigan yoki a'zolik to'lovlarini ta'minlovchi notijorat tashkilotlardir. Nodavlat notijorat tashkilotlari palata, fond va uyushma nomi ostida faoliyat yuritadi. Jamg'armalar va uyushmalar jamiyatga foydali xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va fuqarolarga yordam berish maqsadida tashkil etilgan yuridik jamiyatlardir.

Nodavlat notijorat tashkilot, jismoniy va yoki yuridik shaxslar tomonidan shaxsiy manfaatlarga asoslanmagan holda tashkil etiluvchi tashkilot. Daromad olishni o'z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan, shuningdek, olingan foydani o'z tarkibidagi kishilar o'rtasida taqsimlamaydigan o'zini o'zi boshqaruvchi muassasadir^[2].

Ular huquqiy jihatdan ommaviy tashkilotlardan farq qiladi. Nodavlat notijorat tashkilotlarining salmoqli qismi ma'lum markazlarga birlashtirilgan boshqariladigan tuzilma ostida ishlaydi. Ammo boshqa tomondan, ommaviy tashkilotlar ommaning ovozi va kuchidir. Boshqacha qilib aytganda bu odamlarning tegishli tashkilotlar orqali o'zini ifoda etish erkinligidir.

Nodavlat notijorat tashkilotlar o'z a'zolarining yoki ta'assischilarining ijtimoiy maqsadlarini, xususan: tabiiy muhitni yaxshilash, inson huquqlariga rioya qilishni rag'batlantirish, kam ta'minlanganlarga moliyaviy yordam berish kabi bir qator ishlarda ularga erkinlik yaratib berishga asoslangan tashkilotdir. Ularning maqsadlari ko'plab masalalarni qamrab oladi. Ular mahalliy nodavlat notijorat tashkilot, muassasalarni moliyalashtirib, loyihalarni amalga oshirishlari mumkin^[4].

Nodavlat notijorat tashkilotlari quyidagi yo'llar bilan tashkil qilinadi.

Orientatsiya – ya'ni inson huquqlari, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, atrof-muhitni muhofaza qilish, sog'liq bilan bog'liq faoliyat turlarini qamrab oladi.

Nodavlat notijorat tashkilotlar amalga oshiradigan faoliyat turi – tashkilotning ish ko'lamini ko'rsatadigan keng miqyosdagi darajasi. (mahalliy, mintaqaviy, milliy yoki xalqaro)

Orientatsiya

Xayriya – ko'pincha yuqori tabaqalarning quyi tabaqalarga qaratiladigan sa'y-harakatlari yoki benefitsiarlarning kam ishtiroki yoki hissasi. Ushbu vaziyatda nodavlat notijorat tashkilotlari nochor odamlar va guruhlarining ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan.

Xizmat – sog‘liqni saqlash, shu jumladan, oilani boqa olish va ta‘lim bilan shug‘ullanadigan nodavlat notijorat tashkilotlarini o‘z ichiga oladi.

Ishtirok etish – pul, asbob-uskunalar, yer, materiallar yoki ishchi kuchi ko‘rinishidagi mahalliy ishtiroki bilan o‘z-o‘ziga yordam loyihalaridan iborat.

Imkoniyatlarni kengaytirish – kambag‘al odamlarga ularning hayotiga ta‘sir qiluvchi ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy omillarni tushunishga yordam berish va ularning hayotlarini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbir. Benefitsiarlarning maksimal darajada ishtirok etishi bilan nodavlat notijorat tashkilotlari ushbu vaziyatda yordam beruvchilardir^[4].

Professional (kasaba) uyushmasi (assotsiatsiyasi) – umumiy manfaatlarga ega bo‘lgan odamlarning ixtiyoriy birlashmasi yoki guruhi va shu jumladan, kino sanoati va fanlari akademiyasidan iborat.

Ishlash darajasi

Jamiyatga asoslangan tashkilotlar (CBOS) – shahar kambag‘allarining ongini yuksaltirish, ularga xizmatlarga bo‘lgan huquqlarini tushunishga yordam beradigan va bunday xizmatlarni taqdim etuvchi tashkilotdir.

Shahar miqyosidagi tashkilotlar – savdo-sanoat palatalari, biznes koalitsiyalari, etnik yoki ta‘lim guruhlari va jamoat tashkilotlari.

Davlat nodavlat notijorat tashkilotlari – davlat darajasidagi tashkilotlar, assotsiatsiyalar va guruhlarni o‘z ichiga oladi. Ayrim davlat nodavlat notijorat tashkilotlari milliy va xalqaro nodavlat tashkilotlar tomonidan boshqariladi.

Milliy nodavlat notijorat tashkilotlari – faqat bir mamlakatda mavjud bo‘lgan nodavlat notijorat tashkilotlaridir va ular kamdan-kam uchraydilar. Bularga YMCA va YWCA kabi milliy tashkilotlar, professional assotsiatsiyalar va shunga o‘xshash guruhlar kiradi. Ba‘zilarning shtat yoki shahar bo‘limlari mavjud va mahalliy nodavlat notijorat tashkilotlariga yordam beradi.

Xalqaro nohukumat tashkilotlari (INO) – „Save the Children“ kabi dunyoviy agentliklardan tortib, diniy guruhlargacha qamrab oladigan tashkilotlardir. Ular mahalliy nodavlat notijorat tashkilotlari, muassasalar va loyihalarni moliyalashtirib, loyihalarni amalga oshirishlari mumkin.

O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonunining 2-moddasiga ko‘ra, nodavlat notijorat tashkiloti – jismoniy va (yoki) yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriylik asosida tashkil etilgan, daromad (foyda) olishni o‘z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan hamda olingan daromadlarni (foydani) o‘z qatnashchilari (a‘zolari) o‘rtasida taqsimlamaydigan o‘zini o‘zi boshqarish tashkilotidir. Mazkur moddaning 2-qismiga asosan nodavlat notijorat tashkiloti jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, boshqa demokratik qadriyatlarni himoya qilish, ijtimoiy, madaniy va ma‘rifiy maqsadlarga erishish, ma‘naviy va boshqa nomoddiy ehtiyojlarni qondirish, xayriya faoliyatini amalga oshirish uchun hamda boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarda tuziladi.

Shuni ta‘kidlash lozimki, nodavlat notijorat tashkilotlar amaldagi qonunchilik doirasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri tadbirkorlik faoliyati bilan erkin shug‘ullanish imkoniyatiga ega, ammo faqat bitta shart bilan – aynan mana shu faoliyat o‘z ustav maqsadlariga mos keladigan doiralarda amalga oshirilishi kerak. Nodavlat notijorat tashkilotlarning huquqiy tabiati uning tushunchasi va tashkil qilinish printsipidan kelib chiqadi. Nodavlat notijorat tashkilotlarning asosiy maqsadi ijtimoiy masalalarni qamrab olgan bo‘lib, foyda olish asosiy maqsadi hisoblanmaydi.